

NÉPI UDVARHÁZAK BIKFALVÁN

KÓNYA ÁDÁM

A múzeumőr Gödri Ferenc (1890—1975),
egykori osztályfőnök-rajztanárom
emlékére

1. Műemlékeink világában külön színes csoportot képeznek az udvarházak vagy másnéven kúriák. Amennyire hozzátartoznak az olténiai dombsági tájhoz a korban és részben funkcióban egyaránt rokonainak tekinthető, bár egyöntetűbb csoportot alkotó kulák, annyira jellegzetesek voltak, a háromszéki falvak utcaképében ma is fel-feltűnő, leggyakrabban pilléres-boltíves kiugró tornáccal díszített, kevésbé tagolt falfelületű, magastetejű udvarházak. Csernátonban napjainkra is tucatnyi maradt belőlük, s feleannyi áll még Illyefalván, Rétyen, Uzonban, Torján, Kézdiszentléleken is.

A szakirodalom elsősorban a zabolai Basa-, imecsfalvi Cserey-, kisborosnyói Tompa-, erdőfülei Boda-udvarházak alapján igyekezett helyüket műemlékeink világában kijelölni. Kós Károly, Balogh Jolán, valamint Bíró József általánosítási ma is érvényesek. Az azóta végzett kutatómunka nyomán mikrokozmoszuk újabb csoportjai különíthetők el megyénkben, s ezek B. Nagy Margit legutóbbi, elsősorban levéltári anyag alapján megírt, az udvarházakkal foglalkozó tanulmányában foglaltakkal, mint a ma is létező, élő udvarházi-emlékanyag nagyszerűen egybevágnak¹.

Legjellemzőbb, a rendkívül nagyfokú változatosság, annak ellenére, hogy valamennyi, az alaprajz, méret tekintetében néhány alaptípusra vezethető vissza. Beosztás, a történelmi stílusokból átvett néhány építészeti elem használatával azonban, azok ötvözésével, a voltaképpeni típusépületek, valamennyi esetben megkapták egyedi, sajátos vonásait; az építető család társadalmi-gazdasági helyzetének megfelelően. Mindezt egy eddig kisméretű népi udvarházait illetően alig emlegetett falu, a rendkívül érdekes helyzetű Bikfalva (Uzon község) esetében teszszük vizsgálat tárgyává.

A bikfalvi népi udvarházakról először Gödri Ferenc festőművész-rajztanár fényképei alapján szereztünk tudomást. Ezeket a sepsiszent-

györgyi múzeum fényképtára őrzi. Közülük négy, a Kovács László szerkesztette, Séta bölcsőhelyem körül című kötetben látható (Erdélyi Szépírók Társasága kiadása, Kolozsvár é.n.). Az utóbbi években e sorok írójának tollából jelentek meg a bikfalvi népi udvarházakra vonatkozó első közlések².

2. Az írásos emlékekben először 1332-ben emlegetett, Kovászna megyei Bikfalva, a Bodzai-hegyek északnyugati peremén, a csaknem ezer méterre emelkedő Köves-ponk nyugati lejtőjén alakult ki, a történeti-néprajzi értelemben vett Barcaság és Háromszék határán. Legjelentősebb műemlék-épülete, az 1863-ban, az addigi gótikus épület helyén épült új templom körül hózódó, középkori, részlegesen megmaradt, lőréses várfal és a földszintjén gótikus bordás keresztboltozatot megőrző hatalmas védőtorony. Az 1961-es összeíráskor a műemlékek jegyzékébe felkerültek a Simon és Molnár-udvarházak.

Vizsgálatunkat elsősorban az élő udvarházi emlékek felmérésére terjesztettük ki, melynek legrégebbi datált épületei a XVIII. század utolsó évtizedéből valók. Nyilván közrejátszott ebben, az 1782-ben pusztító tűzvész, melynek e faluban is számos becses épület s egyben levéltári anyag áldozatul esett. Tekintettel a kőanyag elterjedt használatára, az 1802. október 20-án bekövetkezett pusztító földrengés is valószínűleg újabb rombolást végzett³.

3. A bikfalvi udvarházakra vonatkozó szegényes, eddig ismert levéltári anyag, a sepsiszentgyörgyi Állami Levéltárban őrzött Kálnoky-, valamint Apor családi levéltárak anyagából került elő.

Jelentős része a falunak Gát nevű részén egykor meglévő belsővel kapcsolatos (máig élő helynév és az itt álló udvarházat ma is Simonyi óbester kúriájaként tartják számon). Az 1775-ből származó írás az „Apor Anna Asszony eő Nagysága udvar házához“ kiszállottak „conscriptióját“ tartalmazza, és röviden felsorolja a jószágon található, már romladozó épületeket⁴. Apor Annának 1782-ből keltezett, s voltaképpen levelesládájának visszaszerzése érdekében a gubernátorhoz intézett folyamodványában, leírja, miként került a szóban forgó jószág, a gróf Ferrati-Kálnoky család, majd pedig a Simonyi-Apor család illetve házaspár kezére⁵.

Az időben sorakövetkező adatok a nagy tűzvészt követően, 1784-ből származnak és az a „Bükfalvi Jóság Conscriptio“-ja. Ez már a „tűz által meg égett és már most mintegy pusztulo félben levő Udvarház“-át írja le Simonyi Györgynek, melynek nyugati fele „ujjonnan Bükfa szaru fákkal fel szarvaztatott és hasonló képpen Bükfa Létzel meg léteztetvén Suppall bé fedetett“⁶.

A második Simonyi kúriában a Conscriptio tanúsága szerint, a tűzvész esztendeje óta Kiritza Gergely nevű örökös jobbágy lakott. Ez „a falunak also részében az also tizesben fekvő belsőségben semmi egyéb névvel nevezendő épület nem tanáltatik, hanem szalmafedél alatt egy szobából álló Kö Ház“⁷. Jelentős megjelölés, mert minden valószínűség szerint, az írásos emlékekből ismert bacai és kémendi, a középkorra visszavezethető, régi egysejtű udvarház bikfalvi előfordulását bizonyítja⁸. A XVIII. század végén létező és korábban épült bikfalvi udvarházakról

pillanatnyilag ennyit tudunk. Maguk az épületek nem maradtak meg.

4. A legrégebb, építési évszámmal rendelkező népi udvarházak az 1790-es évekből ismeretesek, a Nagy utca déli oldalán egymás közelében.

A legérdekesebb a 39 szám alatti Simon ház. A kő és téglából épült, 60 cm falvastagságú, kétosztatú épület viszonylag kisméretű. Alig a föld szintje alá mélyülő pincéjébe, az udvari oldalon, két félköríves boltív-nyílás vezet a hosszanti kőtornác síkjában. Kőoszlopos-boltívsoros tornác fut végig az épület magasföldszintjén. Az érdekes, tömzsi, fejezet és lábazat nélküli törpeoszlopokra vaskos félköríves boltívek sora ereszkedik és kölcsönöz annak archaikus jelleget. Mindez valószínűleg a XIX. század eleji bővítés eredménye. Sajnos a délnyugati sarok két boltíve helyett, ma már elütő, négyszögpillér emelkedik. A csaknem román-kori hangulatot árasztó tornác lépcsős feljárója eredetileg nyugatról emelkedett a tornác belterületén. Valószínűleg ennek jobb kihasználása végett, ezt a feljárót utóbb megszüntették és az épület délkeleti sarkához építettek új lépcsős feljárót, tetőtúlnyújtással fődve azt.

A cseréppel fedett eszterhéjas csapott tető (melyet magasabb zsindeyes tető előzött meg) nyugatra néző féloromfalára jegyezték fel a ház építési éveként, az 1793-as évszámot. Néhány évvel később, 1797-ben készült az épület északnyugati sarkához csatlakozó, megyei emlékeink sorában egyedülálló szépségű hármás háromkaréjú oromfallal koronázott barokk nagykapu. A két szélső alacsonyabb oromfal síkjának közepéből kidomborodó félgömböket rombusz alakú mező övez. A középső, jóval magasabb, csúcstaggal bővített barokk oromfal alján, kétoldalról, csaknem annak közepéig benyúló, alig körbecsavarodó voluta húzódik. Közepén az évszám felett hegyes csúcstagokkal bővített négykaréjos díszítmény keresztrácsos festett foltja díszlik. Az összeépült, gyalogbejáróként szolgáló kiskapu alacsonyabb, szintén félköríves nyílása felett egyszerű nyeregvető látható.

A szomszédos 35. szám alatt az előbbi kapunak azonos elrendezésű, jelenlegi állapotában, darabosabb kiképzésű nyeregvetővel fedett társa emelkedik, melyet az oldalán lévő felirat szerint 1790-ben építettek (1790 diebus junii). Közelében áll az utcára hossz tengelyével szintén párhuzamosan elhelyezett, egykor a Jancsó család tulajdonát képező, eredeti formájában ugyancsak kétosztatú, előbbihez hasonló falvastagságú és építőanyagú épület. Ehhez azonban, amint ezt a falrakás és a tetőszerkezet, valamint a padlómagasságban mutatkozó eltérés egyöntetűen igazolja, utólag toldották a nyugati harmadik helyiséget. A bejáratú ajtó előtt, a bővítés előtt voltaképpen épületsarok mellett elhelyezett, egyszerű, háromszögű oromfalas tetőt tartó négyszögpilléres kiugró tornác található.

Megjegyezzük, hogy az épület hosszanti oldalának sarkánál elhelyezett kiugró tornác elsősorban bikfalvi jellegzetesség megyénkben és az e faluban megvizsgált épületek felénél, a legváltozatosabb kiképzésben fellelhető (egyszerű pilléres, boltíves, barokk oromfalas, túlnyújtott tetős, illetve ezek kombinációi). Ez is barcasági hatásra utal, akárcsak az ímént ismertetett épületeknek az utca vonala mentén hosszában való elhelyezése.

5. Ezek a kétosztatú kő vagy téglá, illetve vegyes építőanyagú, csaknem kivétel nélkül eszterhéjas csapott cseréptetővel fedett kis udvarházak, az eddig ismert építési adatok szerint a XVIII. század második feléből maradtak fenn. A kimondott Háromszéki-medencéből egyetlen egy sem ismeretes belőlük, valamennyi a Barcasággal szomszédos Szépmező-medenceöblében található. Az előbbieket során ismertetett két bikfalvi kétsejtű épületen kívül számontartjuk még a következőket: Árkoson a Szötsi családét, épült 1753-ban; Bodokon a Ferencz családét (lebontva 1960 táján); Fotoson 88. szám alatt a Balogh- (1772), Sepsiszentgyörgyön a Csíki utca 26. szám alatt a Gyárfás-, (1774, Gyárfás Jenő szülőháza), a Dózsa György utcában a Serestély- (1794); Sepsiszentkirály 52. szám alatt a Sükösd- (1794), 7. szám alatt az Erdő családok (1793) kétsejtű kis népi udvarházait. Közülük az árkosi és fotosi egy-egy helyisége fiókos dongaboltozatú, utóbbi esetében egyszerű stukkóval díszítve. Valamennyi kitűnően illeszkedik bele a B. Nagy Margit említett munkájában felsorolt, XVII—XVIII. századi népi jellegű kétsejtű udvarházainak sorába⁹.

Ez a területi sajátosságos elterjedés aligha lehet a véletlen műve, hiszen a közeli Barcaságon számos kétosztatú XVIII. századi kőépületet tart számon a szakirodalom: Szászhermány 81. sz., 56. sz. (1799), 65. sz. (1769), Rozsnyó 687. sz. (1795)¹⁰.

6. Noha a hitelesítő évszám hiányzik, alaprajzi formájuk, tornác- és más részletek alapján valószínűnek tűnik, még három épület XVIII. századi eredete. A 154. szám alatti Dénes Lajos ház tetőzetét, sarkán kiugró, két négyszögpillér tartotta tornácát tekintve, a Jancsó házhoz hasonlít. Arányait tekintve egyedi, a barcasági falvak épületeihez fokozottabban hasonlít, tetőzetéhez viszonyítva magasra húzott falaival és ennek megfelelően alacsony, nyomott féloromfalával. Utca felőli szobájának második gerendáját, a XVII—XVIII. századi, környékbeli épületekre is annyira jellemző rozetta-faragás díszíti. A 229. szám alatt, ugyancsak hossz tengellyel az utcára merőleges, Zoltáni Sándor ház arányosan felhúzott féloromfalas homlokzatát a sarkokon alkalmazott falfávok tagolják. Csaknem sarokra elhelyezett pilléres tornácát a tető túlnyújtása fedi. A kettéosztott tornác, a bejárat, illetve a pincelejáró védelmét szolgálja.

Ugyancsak XVIII. századinak tűnik a Zsigmond Ödön ház. Az udvari bejáratot a Jancsó házra emlékeztető, csak még erőteljesebb nagy- és kiskapu díszíti. Bent az udvarban, magas, cserépbortású sátor tető koronázza a négyosztatú, egyetlen kétmenetes bikfalvi udvarházat. Aszimmetrikusan elhelyezett pilléres-boltíves kiugró tornácát barokk, kosáríves arkádok díszítik. Háromszögletű homlokfalán, az 1882-es évszám, csak egy utólagos javítás időpontját jelölheti, annál is inkább, mivel két helyiségét szép kiképzésű, két-két fiókkal tagolt dongaboltozat borítja. A nagyszoba boltozatmezejét pedig kör-, illetve négykaréjos stukkódísz tagolja. Mindez együttvéve a legjelentősebb bikfalvi építészeti emlékeink közé avatja.

7. Ez utóbbi épület kivételével, alaprajzilag egységesnek tekinthető XVIII. századi épületcsoporttól, hasonló alaprajzú de egy oldalkamrával háromosztatúvá váló épületek vezetnek át a XIX. századba.

Ezek közül a 209. szám alatt álló, Zátyi József féle ház (azelőtt a Kilyéni családé volt) 1801-ben épült. Az évszám az épülethomlokzat féloromfalán, valamint az utcai nagyszoba gerendáján egyaránt látható. A boltíves nyílásokkal tagolt kiugró tornác, ez esetben is aszimmetrikus elhelyezésű. Alaprajzilag teljesen azonos a 46. szám alatti, Harkó Lajosné, kivételesen gerendából rótt háza. Az ugyancsak sarokra elhelyezett hangsúlyozottan népies, minden tagozástól mentes, kétpilléres kőtornácot a szászos tetőnyújtással kialakított fődém védi; építési idejét azonban semmiféle adat nem jelzi.

Ugyancsak 1801-es évszám díszíti a tetőcsúcson lévő szélzászlót, a 224. szám alatti Vén-Ábrahám udvarháznál. Az utcáról kis- és nagy kapunyílást közös tető alá foglaló, hatalmasra méretezett boltíves kapun át jutunk az alaprajzilag és a kiugró tornác részletformáit illetően egyaránt új csoportot jelző épület elébe.

Ennél az alaprajz hármastagolású, s a középső épületszakasz pitvarra és kamrára osztása által négyosztatúvá válik. Ez a típus egyébként a népi építészetben széles körben elterjedt. E csoportba tartozó bikfalvi udvarházainknál, a kiugró tornác ezúttal nagyjából az épület hosszanti oldalának közepén helyezkedik el és ezzel a háromszéki udvarháznaknál legelterjedtebb elhelyezési módot követi. Ez jellemzi a Vén-Ábrahám udvarházat is. A merev vonalú, utólag beüvegezett, pilléres tornácot kihangsúlyozott vonalvezetéssel kirajzolt háromkaréjos barokk oromfal koronázza. Átalakítás előtti állapotát Gödri Ferenc fényképéről ismerjük¹².

8. Ezzel elérkeztünk a bikfalvi népi jellegű építészeti emlékek újabb, korban, külső formában egyaránt elkülönülő csoportjához, amelyek 1830 táján épültek. Korai előfutáruk a Vén-Ábrahám udvarház. Közös vonásuk a változatosan megalkotott de mindannyiszor barokkos oromfallal díszített kiugró tornác. Valamennyi hossz tengelyével az utca merőlegesen épült.

Korban legelső az 1829-ből fennmaradt Páll udvarház (Nagy út 16. szám, utóbb a Gergely család tulajdona). Két oldalhelyiség kivételesen ötosztatúvá változtatja. Az utcai szoba egyik, faragott forgórózsával és leveles ágak végén ülő tulipánnal díszített gerendáján lévő felirat, 1829-et jelöli meg az építés évéül és Pál Sámuel építettként¹³. Eredeti berendezéséből csak egyetlen beépített falitéka maradt fenn, amely feltehetően az építés idejében készült. Ajtaján facsartvégű virágtövön gyöngyvirág, tömött szegfű, valamint a tulipán kétféle változata látható. A magas cserepes, eszterhéjas, csapott tetővel koronázott, széles épülethez, viszonylag kisméretű, közepén kiugró, oromfalas-boltíves tornác épült. A kissé szögletes vonalvezetésű barokkos oromfal két szélén, csökevényes voluta rajzolódik ki, alatta a bejárati és két oldalsó fal mentét, egy-egy kosáriréses boltív tagolja.

A Gergely család jóvoltából megmaradt Páll Sámuelnek, 1829-ben készített jegyzéke, amelyben a ház építésével kapcsolatos kiadásait je-

gyezte fel¹⁴. Sajnos az építőmester nevét nem írta fel. A jegyzék azonban, az egyes tételek rhenus-forintban kifejezett árának feltüntetésén kívül, azért is értékes, mert kiderül belőle az építőanyagok beszerzésének helye. Így, a cserefát Málnásról és Gidófalváról, a fenyőgerendákat Papolcra, a deszkát Gelencérről és Kézdivásárhelyről szerezte, a cserepet pedig Zajzonban és Brassóban vásárolta. Utóbbi helyen vette meg a vasnemű anyagokat is¹⁵.

A zajzoni cserépvásárlás, valamint az a tény, hogy a bikfalviak általában szívesen építettek hétfalusi ácsokkal és kőművesekkel, már magyarázatát is adja az épületek Barcaságra jellemző vonásainak.

Nagyjából hasonló alaprajzú 150. szám alatt a Komán Zsuzsanna tulajdonát képező, kivételesen faépület. Homlokzatának féloromfalán 1839 jelzi az építés évét. Az épület közepén két egyszerű négyszög-pillér tartja a kiugró tornác barokkos oromfalát. A rajta előttű 1882-es évszám, amint az alatta lévő, „Javttatott Groza György és Groza Rebeka“ felírás jelzi, utólagos munka időpontját rögzíti.

Háromosztatú alaprajzzal rendelkezik, a 156. szám alatti Dénes György-ház, amely 1925-ig a Kovács, azelőtt a Páll család tulajdonában volt. A közepén kiugró arányos méretű, bejárati oldalán két boltívnnyílással rendelkező tornáca arányos méretével szépen simul a jellegzetes-tetős épülethez. Külön érdekesség az udvarra bevezető kőkapu, három, erőteljesen, barokkos elemekkel tagolt vaskos kőkapulábja. A nagykaput tartó kettőn elmosodva az 1838-as évszám még kivehető állapotban van. A kiskapu nyílását eredetileg, Gödri Ferenc 1931-ben készült fényképének tanúsága szerint, azóta lebontott barokkos oromfal díszítette¹⁶.

E csoport utolsó épülete a 47. szám alatti Zsigmond László-ház. Előbbihez hasonló háromosztatú, szintén kő-tégla épület. Tulipánban végződő leveles ággal díszített mennyezetgerendáján az 1837-es évszám olvasható. Ez az egyetlen barokkos épület, ahol a körbefutó párkánnyal tagozott négyszögpillérek tartotta, háromkaréjos oromfalban végződő kiugró tornác, „bikfalviasan“ az épület hosszanti oldalának sarkára került.

9. Bizonyos fokig egyedi és nem véletlenül az általánosan ismert háromszéki udvarház-típushoz áll közel a 218. szám alatti Molnár-udvarház. Alaprajzilag négyosztatúra bővített hármastagolású faépület. Az utca vonalára kiugró homlokzatának féloromfalán évszámos felirat jelöli meg a legfontosabb építési adatokat: „1822, Épít. Molnár Josef Felesége Dénes Julianna“.

Legérdekesebb része egyben az alaptípuson belül is egyedi változatot képvisel: ez a közepén kiugró hangsúlyozottan népies, törpeoszlopos-boltíves kőtornác. Egyedi az oszlop használata, hiszen a háromszéki udvarház-tornácoknál az éleszedett négyszög-pillérek használata jellegzetes a XVII. század óta (zabolai Basa-udvarház). Ez a törpeoszlop-változat csupán egy helyről ismeretes még, ugyancsak Bikfalván, a Simon-udvarházon; tehát helyi jellegzetesség. Némiképpen hasonló törpeoszlopos tornác díszítette az 1965-ben lebontott nagyborosnyói udvarházat, melynek fényképét B. Nagy Margit közölte¹⁷.

A Molnár-ház udvarán megmaradt a gabonás kőépülete, melynek gerendáján az 1835-ös évszám olvasható a vésett tulipántos-leveles ág szomszédságában¹⁹.

10. A neoklasszicizmus korát két jelentősebb épület képviseli. Közülük az egyik a falunak ma is Gát néven emlegetett északkeleti szélén áll, 212. szám alatt. A feltűnően elnyújtott alaprajzú kőépület közepén, csupán övparkánnyal tagolt, finoman élszedett négyszög-pillérek tartják a kiugró tornác egyszerű timpanonját, melynek két, padlásvilágító ablaka felett múlt századi évszám tűnik elő elmosódottan. Az épület udvarfelőli, keleti végénél, tetőnyújtással fedett tornác kapcsolódik az épülethez, melyen darabos, tagolatlan kőpillérek emelkednek, a feljárati szélén pedig közepén kihasasodó, orsóalakú faoszlop. Az épületet Simonyi óbester kúriája néven emlegetik ma is, jelenlegi formájában azonban kétségtelenül XIX. századi. Az Apor-levéltárban fennmaradt 1775-beli írásos adatok, a „Gát nevű helyen... vagyon egy Kö Ház“ kitétellel, félreérthetetlenül, az egykor e helyen állott régi udvarházra vonatkoznak⁴.

A belsőség kőkapuja feltűnően vastag kőpilléreiivel tűnik ki, melyeket cserepes nyeregtető borít. A kiskapu törtíves nyílása feletti tetőn, két kisméretű, négyszögletű cseréptető, toronyszerű kis építmény oldja fel a nyeregtető egyhangúságát.

Végül megemlítjük az 1866-ban épült Bőjthe—Cseke udvarházat (22. szám), amely nemcsak jóval későbbi volta miatt különül el a leghatározottabban az eddigiekben ismertettektől, hanem fejlettebb, kétmenetes alaprajzi beosztása és előzőknél jóval, nagyobb méretei, valamint rideg neoklasszicista formáival egyaránt. Kifogástalan pallérmunka de teljesen idegenül áll a népi építőmesterek e sajátos bikfalvi világában.

JEGYZETEK

¹ Udvarházak és stílusok című tanulmány, B. NAGY MARGIT: **Reneszánsz és barokk Erdélyben**, Kriterion, 1970, 15—59 o.

² Gödri Ferenc 1931-ben készült bikfalvi fényképeinek jegyzéke Fóris Pál: **A sepsiszentgyörgyi múzeum fényképtára**. I. katalógus, 208—216. sz. képei. E sorok írójának az alábbi, e témakörre vonatkozó közleményei jelentek meg: **Népi műemlékeink helyszíni védelme**. Korunk, 1962, 7—8. sz. 961—63. o. **Változatok egy barokk témára**, Megyei Tükör, 1971. márc. 21, 4—5. o., **Népi építőmesterek világa**, M. T. 1971. júl. 26., 4—5. o., **Simonyi obesterné és bikfalvi udvarháza**, M. T. 1971. aug. 28., **Bikfalvi öreg házak**, M. T. 1971. dec. 5., 4—5. o., **Házépítés Bikfalván 1829-ben**, M. T. 1974. márc. 24.

³ A tűzvészre vonatkozóan: „Tanáltatik... ez előtt két esztendővel tűz által megégett és már most mintegy pusztulo félben levő Udvarház...” (Descriptio Curiae... Kálnoky cs. levéltára a sepsiszentgyörgyi Állami Levéltárban. Fasc. XIV. 3; KONYA ÁDÁM: **Műemlékeink és a földrengések**. Megyei Tükör, 1974. január 6., 5. o.

⁴ „Bikfalván a faluban Gát nevű helyben egy darab jország... ezen vagyon egy Kö Ház, egy Bolt, egy konyha, a Házak alatt kettős Pitze, le romladozott Sendedyes fedelű a szaru fala is egy részinek a földön hever... vagyon ott a vete-

ményes kertbe be-járok Galambugos Kapu ennek a Kapunak a Bugja le törött (Apor család levéltára, B.I. 11.)

5 „Nemes Háromszékben Bikfalva nevű faluban, Néhai Groff Neapolisi Ferrati Bertalan özvegyének, Néhai Groff Kálnoki Agnes Asszonytól lévén egy kis portzioja, melyet is idegenektől aquirált volt, melly kis portziotskát is 1749-dik Esztendőben az Uram Simoni György akkoron kapitány lévén az Nemes Kalnokianum Regimentben ezer R. forintokon meg Vásárlotta örökösön... Néhai Groff Kálnoki Agnes asszonytól.“ (Apor család lt. B.I. 11.)

Megjegyezni kívánjuk, a szóban forgó Apor Anna, az emlékirat szerző Apor Péter lánya, utóbb br. Simonyi György kapitány, majd őbester (ezredes), végül tábornok felesége. Ez a Simonyi György azonban nem azonos a köztudatban annyira jólismert Simonyi őbesterrel. Simonyi József (1777—1837) ezekben az években még gyermek volt.

6 Kálnoky cs. lt. Fasc. XV. 3., a 12. oldalon: „Nevezetesen pedig itten Bikfalván tudunk lenni két Nobilitaris Curiáját, melyek közül az egyik vagyon a falunak a felső végének északi szélyében a Bodolla aljában a Gát nevezetű helyben...“ A 13. o.: „Vagyon a bé járok Kapu a Nap Nyugati Végének Dél felől való Széllye tájékánál Két darab Cserefa meg éget alatson Lábakra Csinálva, Kapuja pedig Nyárfa Létzektől faragtattak és vésettettek s rakottattak, annakutánna Két Sorkok Közi, melynek Hátulso Sorkánál alja vas Karikával erősített meg, és megint ugyan vas Sorkakon fordul, felső részen pedig nem különben Vas Karika vagy is Kapots között Szokot forogni, innen ezen conscribált és az Udvarra bé járok Kapun belül 12 Királyi Ölekkel... Tanáltatik Vastag Kö falakból ki rakot és amint lehetett szemlélni abban az időben jo modgyával épitetett de annak utána ez elöt Két esztendőkkel tűz által meg égett és mosz mintegy pusztulo félben levő Udvarház, melynek Napnyugati Része a tűz által lett meg égése után ujjonnan Bükfa Szaru fákkal fel szarvaztatott és hasonló képpen Bükfa Létzel meg létzetetvén Suppal bé fedetett, a más Része pedig minden Szarufa, Padlás és Gerendák nélkül tanáltatik.“ (Descriptio Curiae, ezen most közelebb-ről Vicinált és annakutána meg mértt Nobilitaris Curia.)

7 Kálnoky lvt. Fasc. XIV. 3, 30. o.: „A Második Nobilitaris Curia melyen mostan két esztendőktől fogva fennebb meg nevezett Kiritza Gergely nevű örökös jobbágy lakik vagyon a falunak also Rész-ben az also tizesben, melynek Vicinussa Eszakrol egy darabig Bene Sándor lovas katona, azon tul Lisznyoban lako Barabás Tamás Gyalog Katona. Délről Kore Sámuel Lovas Katona Lak jóságok... Mely Vicinált és meg mért Nobilitaris Curián Semmi egyéb Nével nevezendő épület nem tanáltatik, hanem Szalmafedél alatt egy Szobából álló Kö Ház, melynek ajtaja fenyő fa Deszkából tsináltatott.“

8 B. NAGY MARGIT: **Reneszánsz és barokk Erdélyben**, Kriterion, 1970, 33. o. 9 U.o., 33—34. o.

10 Das Burzenland. Bd. IV. 1. Kronstadt, 1929.

135. tábla, 276. rajz; 134. t. 274. r.; 148. t. 303. r.; 150. t. 308. r.

11 A felirat szövege: „PASX VOBISZ IHT(?) KANDIBUSZ AD. 1801 DIE 29 APRIL.“

12 A sepsiszentgyörgyi múzeum fényképtára ltsz. 210-N 3899/1931.

13 A felirat szövege: „Az 1829 dik esztendőben Épittette ez házat Isten segedelméből Ifjab Páll Sámuel feleségével Pályános Kristinával.“

14 Páll Sámuel jegyzékének szövege:

A mint 1829-ik Esztendőben Házat Épittetem költöttem az mellyeket készpénzel fizettem:

	Reft	Ká
1. Meszet vettem 40 mását és mind edgyütt azért	119	
2. Téglát vettem és vettem mind edgyüt 31125	133	
3. Cserefáért ablak kereszt és ráma Pintze gerenda s ugy grádsnak Málnáson Gidofalván	27	

4. 16 Fenyő gerendát Papoltzon vettem	17	
5. Hat szál koszorufát 8 ölesek	10	
6. Szarufát és kötöt fának valót 44 szálat	16	25
7. Kőműveseknek mind edgyütt fizettem	155	24
8. Cserépert Zajzonba és Brassóban fizettem	152	56
9. Deszkát Gelentzén és Vásárhelyen 158 szálat	30	28
10. Zárókért mind edgyütt fizettem	12	6
11. Ablak (a többi a papír türeése miatt kivehetetlen)	10	46
12. 4300 Létz szegért	26	10
13. Létzet Gelentzén 511 szálat	27	51
14. Ablak sarkokért Brassóban	6	
15. Farago embereknek fizettem mind edgyütt	16	22
16. Három gombot Brassóban vettünk	6	
17. Vasat vettem sarkoknak kaptoknak	6	36
18. Kovátsnak fizettem	1	30
19. Vass füttőjért fizettem	6	30
20. Még fizettem	115	58
21. Két almáriumra valo zárokat vettem	1	40
22. Ház földe, Padlására 500 Létz szeget Brassóban vettem	2	30
23. Tölgyes Mihálynak 4 napra, hogy padlani segített	2	24
24. Ablak Tamasztokért fizet	1	
25. Almárium sorkokért	1	
	Summa:	911 14
Két ajto beráentoért		2 Reft
egy kementze az első házban		21 Reft
	Tota summa	923 Reft
Dufla ablak és salukáterekért		57 for. 34
		980/34 f.

¹⁵ Bővebbet: KÓNYA ADÁM: **Házépítés Bikfalván 1829-ben.** Megyei Tükör, 1974. márc. 24. (négy illusztrációval).

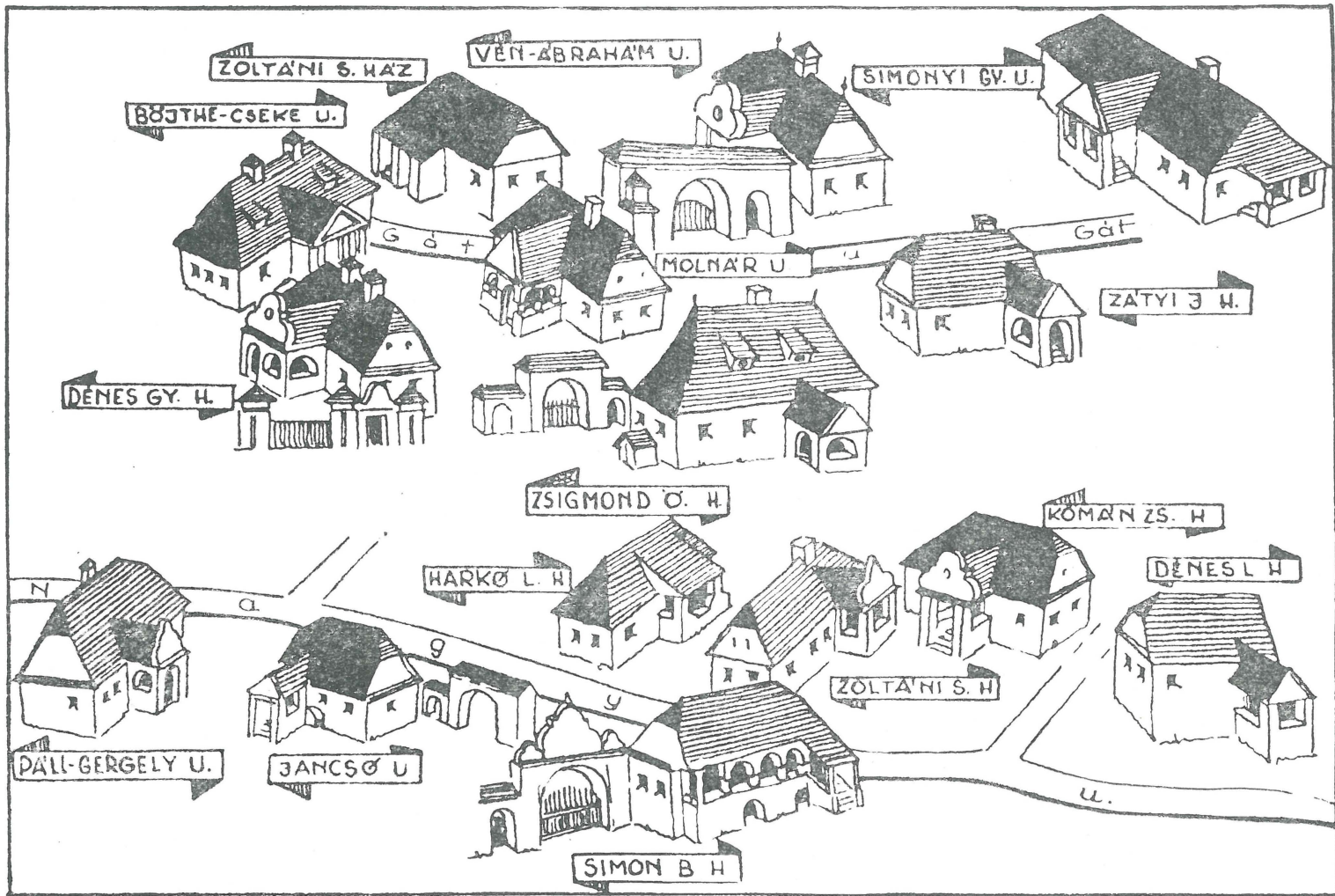
¹⁶ Séta bölcsőhelyem körül. Erdélyi Szépművészeti Céh, Kolozsvár é.n. a 70. oldalt követő műmellékleten a 13 kép.

¹⁷ B. NAGY MARGIT: **Reneszánsz és barokk Erdélyben,** Kriterion 1970, 33. kép.

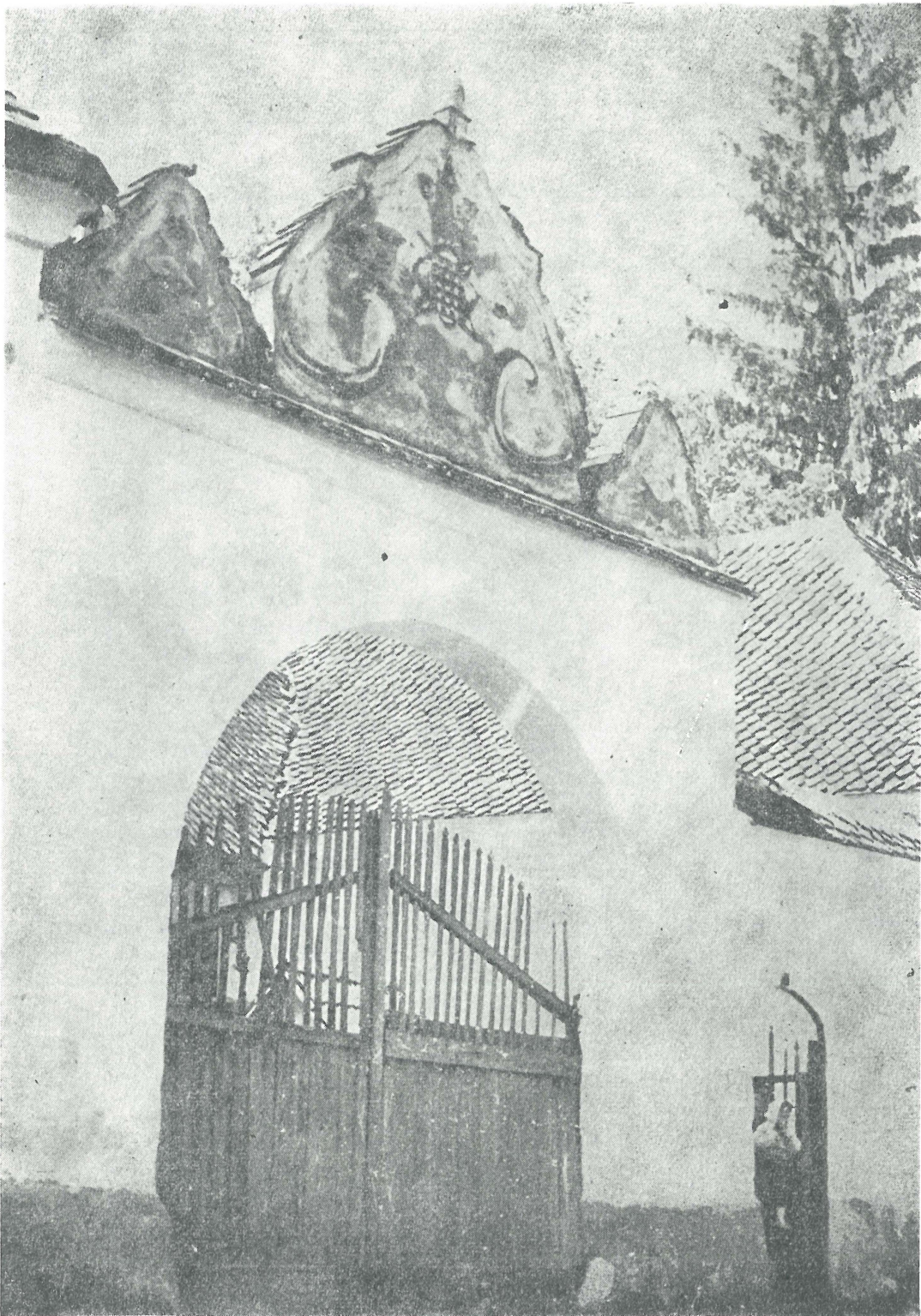
¹⁸ Egy-egy építészeti részlet utólagos átvételére érdekes példa Bikfalván id. Donát Dénes háza (168), melyet 1955 körül egy sepsiszentkirályi kőműves épített és előreugró oszlopos tornáca a Molnár udvarházára emlékeztet.

¹⁹ A felirat: „Épült Molnár Joseff és Dénes Julianna költségeken 1835-ben.“

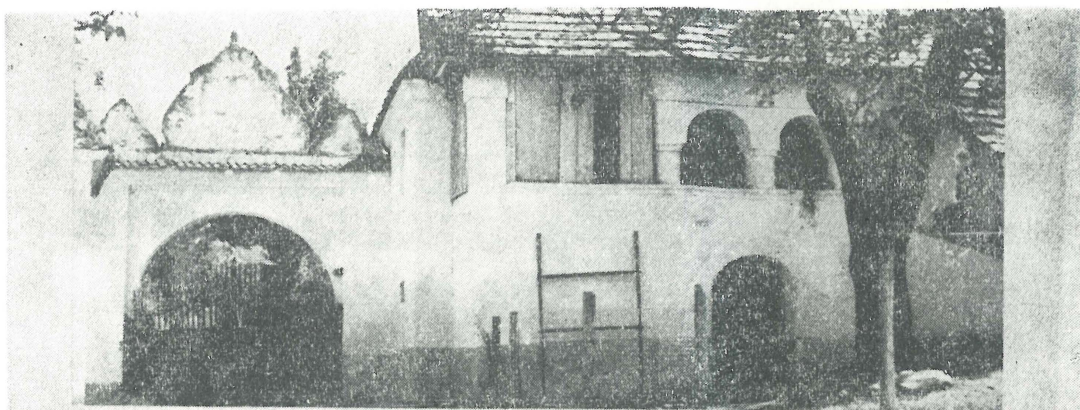

A Simon-ház barokk kapuja (1797)

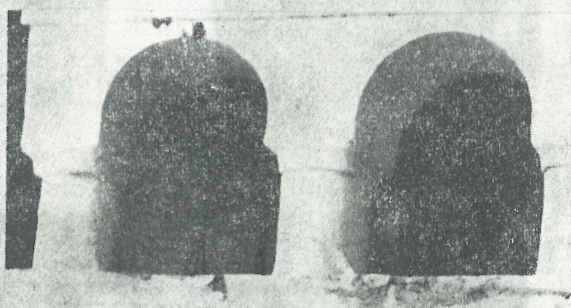

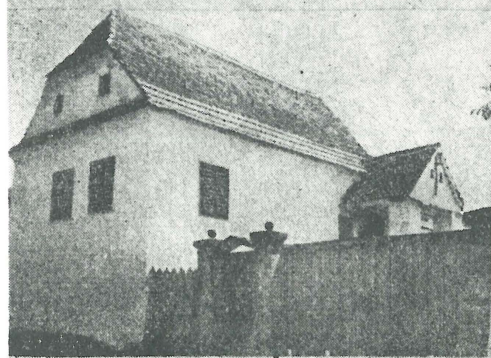
2

3

4

5

6

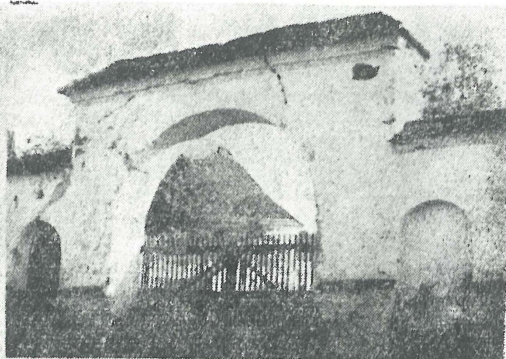
A Simon-ház kapuja a tornáccal (2.), az 1793-beli épület az udvar felől (3.), valamint a törpeoszlopos tornác részlete (4.). A Dénes Lajos-ház homlokzata (5.), tornáca és bővítése (6.).

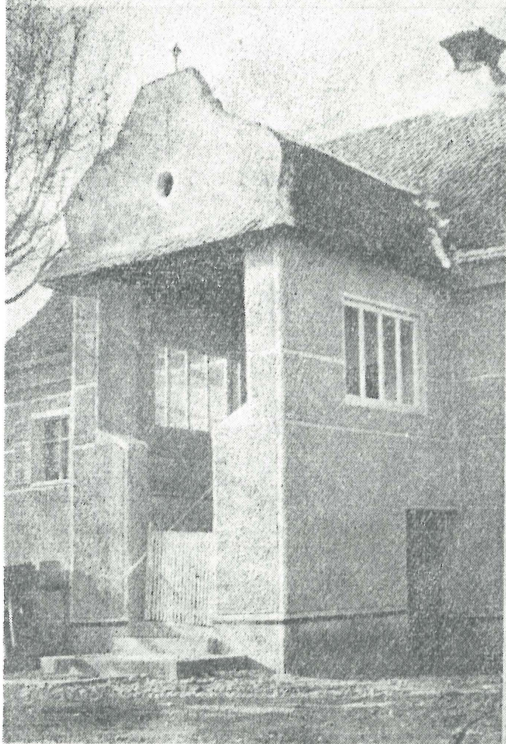

7

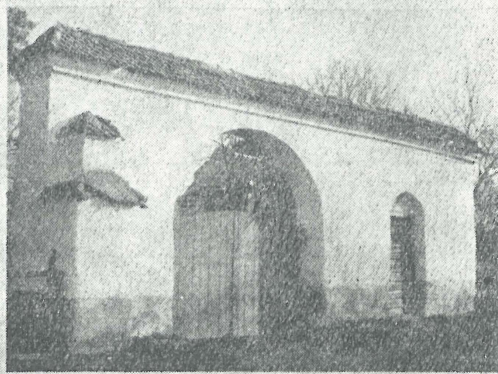
8

11

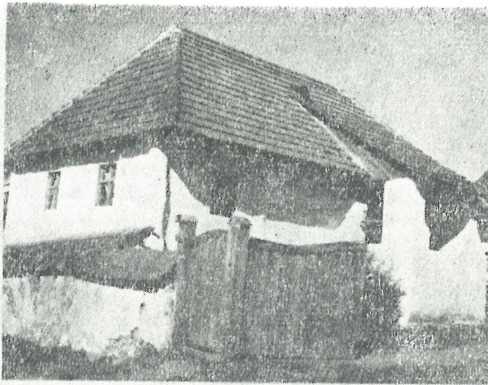
9

10

Zoltán Sándor háza (7.), Zsigmond Ödön házának nagykapuja (8). és az épület a tornáccal (9.). A Vén-Ábrahám udvarház nagykapuja (10.), valamint barokk oromfalas tornáca (11.).

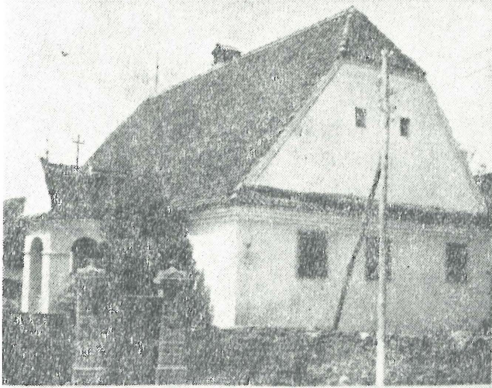

12

13

14

17

15

16

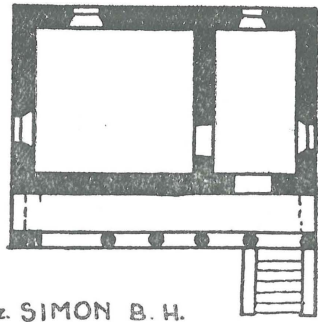
Harkó Lajosné háza, illetve annak tornáca (12—13). A Páll-Gergely udvarház (14).
Barok koromfalas kőtornácok: a Páll-Gergely udvarház (15), a Komán Zs. (16),
a Zsigmond L. házak előtt (17).

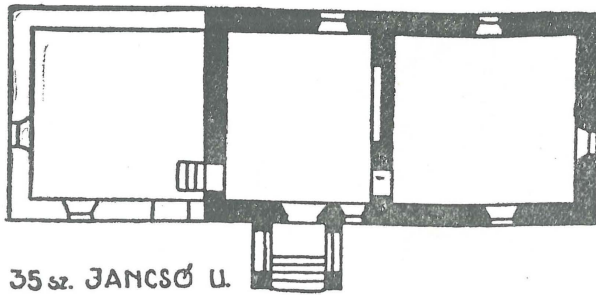

A Dénes György-ház barokk oromfalas boltíves tornáca (18.).

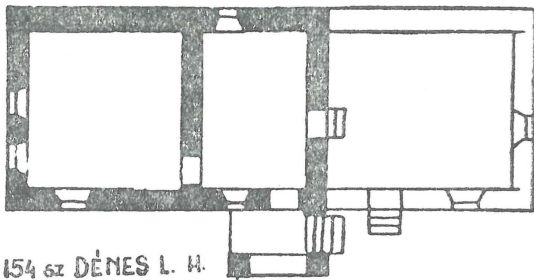

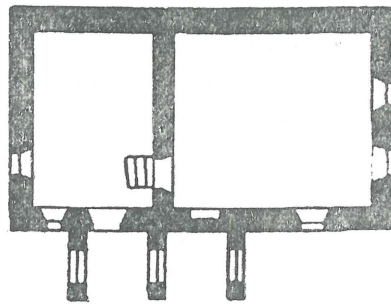
39 sz. SIMON B. H.

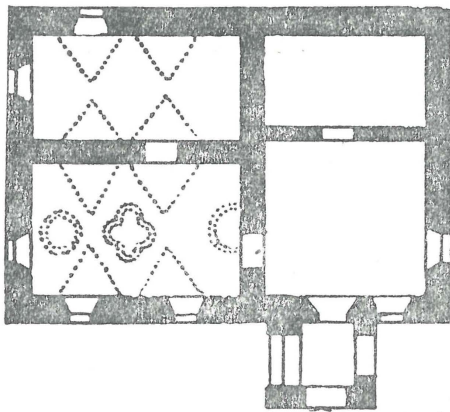
35 sz. JANCsó U.

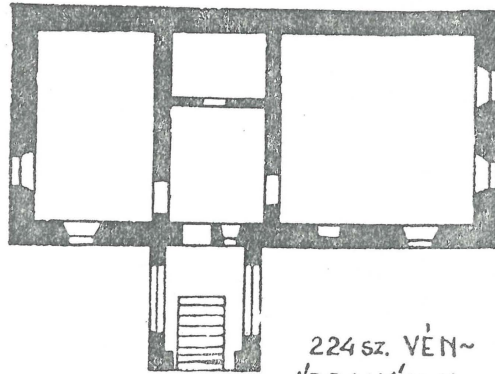
154 sz. DÉNES L. H.

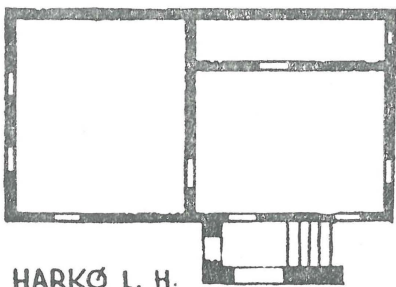
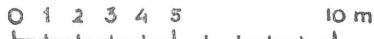
229 sz. ZOLTA'NI S. H.

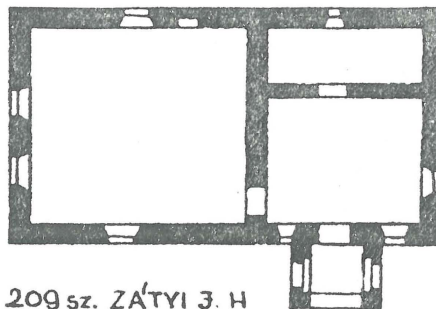
ZSIGMOND Ö. H.

224 sz. VÉN-
ÁBRAHÁM U.

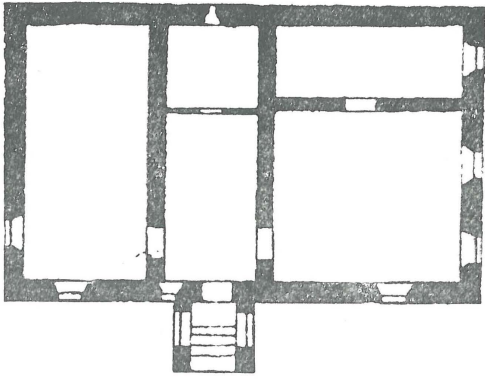
HARKÓ L. H.

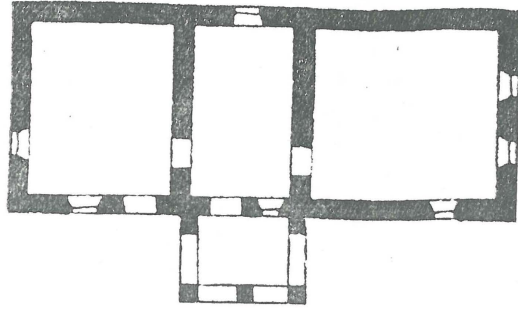
209 sz. ZÁTYI J. H.

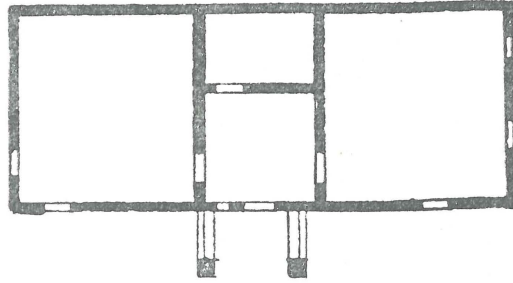

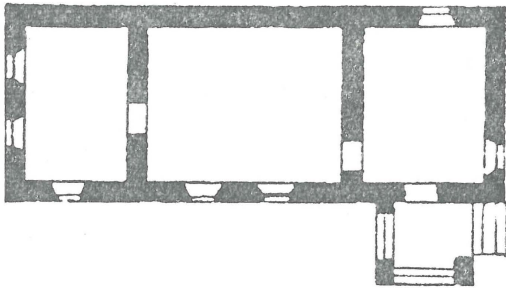
16 sz. PÁLL-GERGELY U.

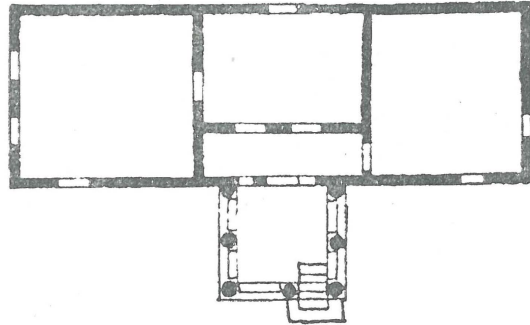
156 sz. DÉNES GY. H.

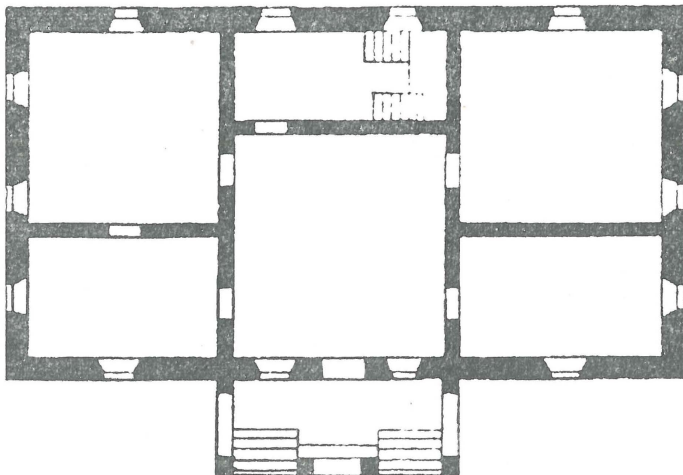
150 sz. KOMÁN ZS. H.

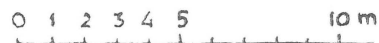
47 sz. ZSIGMOND L. H.

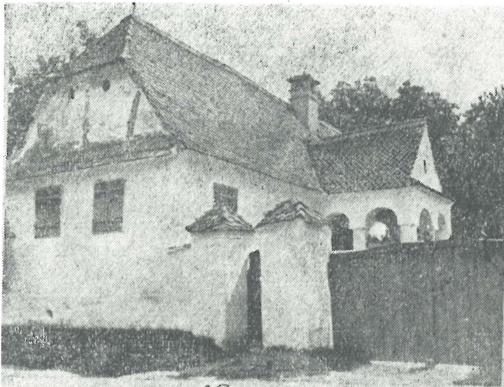
218 sz. MOLNÁR U.

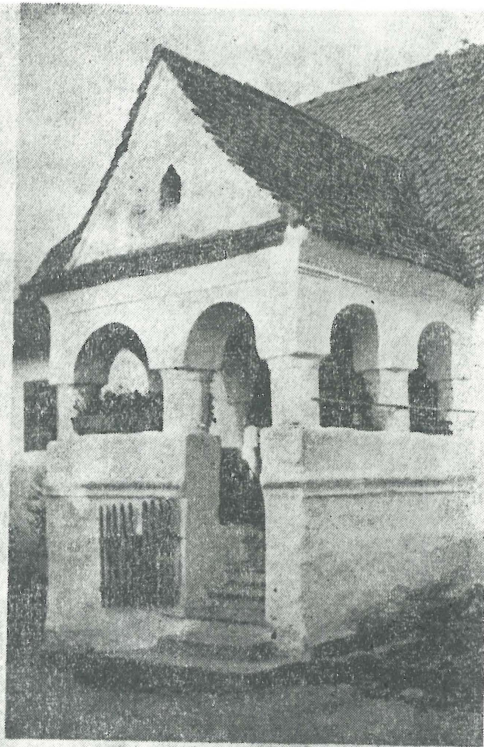
222 sz. BÖJTŐ-CSEKE U.

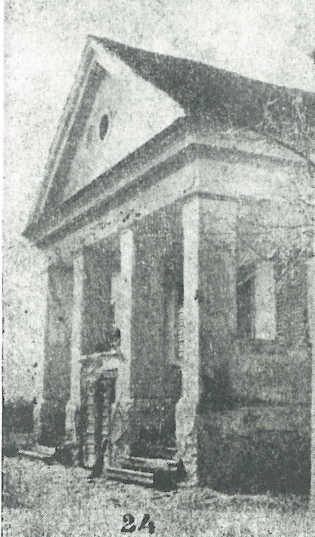
19

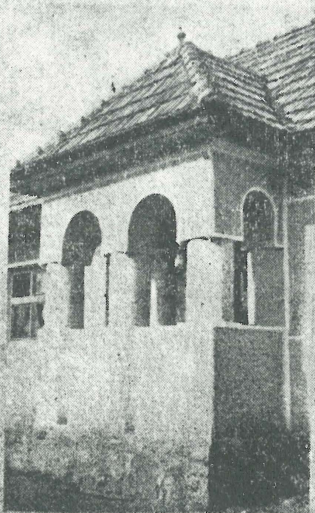
20

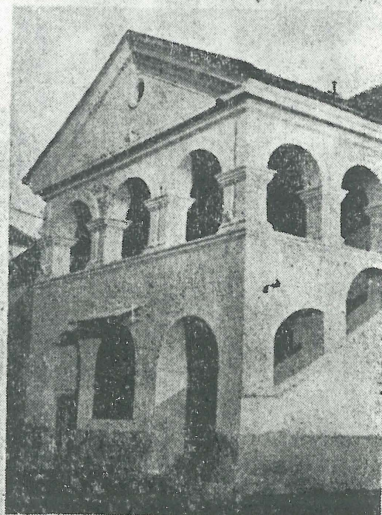
23

24

22

21

A Molnár udvarház, illetve annak tornáca (19—20), Az uzoni kastély boltívsoros tornáca (21), Donát György házának tornáca 1955 tájáról (22). Neoklasszicista pilléres tornácok: Simonyi udvarház (23), Bőjtke-Cseke udvarház (24).

